

Veling

kunnen worden uitgevoerd. Dat is opnieuw een open formulering. Is het niet mogelijk duidelijker een zekere richting te bepalen? Zou je, zoals het WRR-rapport het doet, kunnen zeggen dat gemeenten verantwoordelijk zouden moeten zijn voor directe voorzieningen voor burgers, en dat het tot de taak van de nationale overheid met betrekking tot het maatschappelijk verkeer blijft behoren, vrijheden en rechten te waarborgen, bijvoorbeeld voor groepen die op de schaal van een gemeente weinig macht kunnen ontwikkelen? Ik zoek eigenlijk naar een meer precieze invulling van de plaatsbepaling van nationale overheden ten opzichte van andere overheden.

De tweede vraag heeft te maken met de overheidstaak om gelijkheid te waarborgen; gelijkheid voor de wet en gelijkheid in bejegening door de overheid. Volgens de WRR-studie lijkt die zaak steeds complexer, uitgebreider en verfijnder te worden. Heeft het concept van gelijkheid primair de functie van zekerheid waarop mensen kunnen terugvallen? Of gaat het om versterking van het vermogen van individuen om zich te handhaven in de wereld? Of moet bij het bevorderen van gelijkheid juist ook aan levensverbanden, aan gemeenschappen worden gedacht? Uiteraard wordt hier geen keuze gevraagd met uitsluiting van andere. Maar de vraag waar de accenten liggen, is wel degelijk van belang. En daarom stel ik deze nu want in de presentatie van het kabinet en het kabinetsbeleid wordt niet expliciet op deze vraag ingegaan. De indruk die je krijgt uit de geschiedenis van Paars I en uit de voornemens van het nieuwe kabinet wijst echter wel in een bepaalde richting. Is de indruk juist dat het kabinet ook in de komende tijd de nadruk zal leggen op activering van individuele burgers, ook als dat betekent dat beschermende voorzieningen versoerd moeten worden? En is de indruk juist dat bij het waarborgen van vrijheden en rechten het primaat ligt bij de autonomie van de individuele burger, ook als dat betekent dat vanouds normatief geachte ordeningen van de samenleving en waarden van gemeenschappen moeten wijken? Ik denk hier natuurlijk aan het forceren van het begrip huwelijk, zodanig dat ook homoseksuele paren kunnen

trouwen, waarover collega Schuurman zojuist ook iets zei.

Ik stel nog een derde vraag. De overheid heeft een belangrijke taak tot het ordenen van de samenleving. De gedachtegang in de WWR-studie is, dat de overheid in de loop van de tijd steeds meer is gaan kiezen voor een open ordening. Dat is een ordening die niet direct voorschriften stelt, maar die een bepaald kader schept, waarbinnen autonome keuzes van burgers zichtbaar worden, consequenties krijgen en voor anderen herkenbaar worden. Het is vergelijkbaar met het burgerlijk recht; het is een ordening die mensen niet verplicht tot iets maar die, wanneer zij keuzes doen, wel consequenties verbindt aan die keuzes. Waar het mij om gaat, is dat zo'n ordening die grootschalig wordt, volgens de WRR op termijn haar tekorten zal laten zien en vast kan lopen in tegenstellingen, uiteenlopende ambities en gebrek aan oriëntatie. Bij wijze van voorbeeld wordt gewezen op de overgang van republiek naar principaat en keizerrijk in het oude Rome. Die overgang heeft volgens de onderhavige WRR-studie ook een dergelijk kenmerk. In het regeerakkoord wordt gezegd dat het tweede kabinet-Kok overtuigd is van de noodzaak om ook in de termen van de WRR-studie in te zetten op meer sturende vormen van ordening. Je komt er niet, als je alleen maar een kader schept waarbinnen mensen op een nette manier met elkaar kunnen verkeren. Die ambitie om meer te willen, lijkt echter ook op aarzelingen te stuiten.

De vraag is of je wel zedenmeester kunt zijn. Mijn vraag is dan hoe het kabinet hier positie kiest. Die vraag is niet vergezocht, al was het alleen maar omdat traditioneel de liberale stroming in de politiek aanmerkelijk terughoudender is dan de sociaal-democratische. Natuurlijk is de gewetensvrijheid van burgers een reden om terughoudend te zijn, zeker als het gaat om ordeningen die mensen moreel binden. Uitwassen van onverantwoordelijk gedrag en zelfs geweld en aanzetten daartoe moeten echter actief bestreden worden. Ik zou zeggen: laat een overheid die zich daartoe zet, bewust aansluiting zoeken bij de motivatie van burgers in hun levensovertuiging en morele oriëntatie. Er is wel eens gedacht dat het overheidsbeleid genoeg zou hebben aan een soort

minimummoraal die levensbeschouwelijk neutraal zou kunnen zijn. Dat is een misverstand. Natuurlijk is het goed om als ordenende overheid terughoudend te zijn waar het gaat om de innerlijke overtuiging van religieuze aard of anderszins. Daar zou echter meteen aan moeten worden toegevoegd dat een morele oriëntatie een grondslag nodig heeft. Zonder innerlijke morele overtuiging zal een samenleving uiteenvallen. Dat zou een in levensbeschouwelijk opzicht terughoudend optredende overheid moeten benadrukken.

Mijnheer de voorzitter! Hier raak ik, aan het eind van mijn betoog, de kern van onze christelijke overtuiging van waaruit wij graag een bijdrage willen leveren aan het beraad over een goede koers van het overheidsbeleid. Wij geloven in een God wiens wil het leven van mensen gezond kan maken. Dat is geen fundamentalisme dat de persoonlijke vrijheid van mensen binden wil. Het is ook geen dogmatisme dat wegloopt voor het debat over de waarde van bepaalde opvattingen voor de samenleving. In het kader van de rechtsstaat die wij ook om principiële redenen eerbiedigen, kun je toch moeilijk zwijgen, als je gelooft op grond van christelijke, bijbelse waarden een zinnige bijdrage te kunnen leveren aan de bezinning op de toekomst van onze samenleving. Ik ben belangstellend naar de reactie van de minister president.

De beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**: De regering zal morgen om 10.00 uur antwoorden, waarna de re- en dupliek volgen na de lunchpauze.

Sluiting 19.24 uur

Besluiten en ingekomen stukken

Lijst van besluiten

De voorzitter heeft na overleg met het College van senioren besloten om:

- a. de plenaire behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op:
24 november 1998

Goedkeuring en uitvoering van het op 9 september 1996 te Straatsburg tot stand gekomen Verdrag inzake de verzameling, afgifte en inname van

Besluiten en ingekomen stukken

afval in de Rijn- en binnenvaart (Trb. 1996, 293) (25851);

Wijziging van de Gemeentewet en de Provinciewet inzake de behandeling van bezwaarschriften door commissies (26014);

Wijziging van de Organisatiewet sociale verzekeringen 1997 (overheidsvertegenwoordigers in sectorraden) (26121);
8 december 1998

Goedkeuring van het op 2 oktober 1997 te Amsterdam tot stand gekomen Verdrag van Amsterdam houdende wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie, de Verdragen tot oprichting van de Europese Gemeenschappen en sommige bijbehorende akten, met Protocolen (25922, R1613);
14/15 december 1998

Aanpassing van de Wet toezicht beleggingsinstellingen, de Wet toezicht effectenverkeer, de Wet toezicht kredietwezen 1992, de Wet toezicht verzekeringsbedrijf 1993 en de Wet toezicht natura-uitvaartverzekeringsbedrijf in verband met het mogelijk maken van onderzoek naar de toereikendheid van deze wetgeving of van de wijze waarop de toezichthouders deze wetgeving uitvoeren of hebben uitgevoerd (24456);

Bepalingen inzake redenominatie van schuldtitels in verband met de deelname door Nederland aan de Economische en Monetaire Unie (Wet schuldredenominatie) (26078);

Wijziging van de Muntwet 1987 (26120);

Regels met betrekking tot de vervanging van verwijzingen in overeenkomsten, statuten en testamenten naar de Amsterdam Interbank Offered Rate en andere referentierentes, alsmede tot wijziging van de Wet toezicht effectenverkeer 1995, in verband met de deelname van Nederland aan de Economische en Monetaire Unie (Wet vervanging referentierentes) (26124);

b. het voorbereidend onderzoek van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op
24 november 1998

door de vaste commissies voor Justitie:

Wijziging van de Algemene wet bestuursrecht, de Beroepswet, de Wet administratieve rechtspraak belastingzaken, het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, de Wet op het hoger onderwijs en weten-

schappelijk onderzoek, de Wet op de Raad van State, de Wet op de studiefinanciering, de Wet tarieven in burgerlijke zaken en andere wetten ter verhoging van de opbrengst van de griffierechten (verhoging van de opbrengst van griffierechten) (25926);

Wijziging van de Wet van 16 december 1993 tot wijziging van de Wet op de rechterlijke organisatie, de Algemene wet bestuursrecht, de Wet op de Raad van State, de Beroepswet, de Ambtenarenwet 1929 en andere wetten, alsmede intrekking van de Wet administratieve rechtspraak overheidsbeschikkingen (voltooiing eerste fase herziening rechterlijke organisatie, Stb. 650) (uitstel verval artikel 8:2 van de Algemene wet bestuursrecht) (26077);

Financiën:
Aanpassing van de Wet toezicht beleggingsinstellingen, de Wet toezicht effectenverkeer, de Wet toezicht kredietwezen 1992, de Wet toezicht verzekeringsbedrijf 1993 en de Wet toezicht natura-uitvaartverzekeringsbedrijf in verband met het mogelijk maken van onderzoek naar de toereikendheid van deze wetgeving of van de wijze waarop de toezichthouders deze wetgeving uitvoeren of hebben uitgevoerd (24456);

Bepalingen inzake redenominatie van schuldtitels in verband met de deelname door Nederland aan de Economische en Monetaire Unie (Wet schuldredenominatie) (26078);
Wijziging van de Muntwet 1987 (26120);

Regels met betrekking tot de vervanging van verwijzingen in overeenkomsten, statuten en testamenten naar de Amsterdam Interbank Offered Rate en andere referentierentes, alsmede tot wijziging van de Wet toezicht effectenverkeer 1995, in verband met de deelname van Nederland aan de Economische en Monetaire Unie (Wet vervanging referentierentes) (26124);

Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat:

Wijziging van de Gemeentewet, de Waterschapswet en de Invoeringswet Financiële-verhoudingswet met betrekking tot de werktuigen-vrijstelling (Wet wijziging werktuigen-vrijstelling) (25736);
Europese Samenwerkings-organisaties en Buitenlandse Zaken:

Goedkeuring van het op 2 oktober 1997 te Amsterdam tot stand

gekomen Verdrag van Amsterdam houdende wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie, de Verdragen tot oprichting van de Europese Gemeenschappen en sommige bijbehorende akten, met Protocolen (25922, R1613);
1 december 1998

door de vaste commissies voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid:

Wijziging van de Ziektewet, de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering en enkele andere wetten in verband met de beperking van het exporteren van uitkeringen (Wet beperking export uitkeringen) (25757);

Justitie:

Wijziging van de Wet politie-registers, houdende nadere regels voor bijzondere politieregisters ten behoeve van de politie, Koninklijke marechaussee en daartoe aangewezen diensten van publiekrechtelijke lichamen die met de opsporing van strafbare feiten zijn belast (bijzondere politieregisters) (25398);
Herziening van het Burgerlijk Wetboek:

Invoeringswet Boek 4 en Titel 3 van Boek 7 van het nieuwe Burgerlijk Wetboek, eerste gedeelte (wijziging van Boek 4) (17141);
8 december 1998

door de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid:
Arbeidsomstandighedenwet 1998 (25879).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de voorzitter terzake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Aanpassing van de Wet toezicht beleggingsinstellingen, de Wet toezicht effectenverkeer, de Wet toezicht kredietwezen 1992, de Wet toezicht verzekeringsbedrijf 1993 en de Wet toezicht natura-uitvaartverzekeringsbedrijf in verband met het mogelijk maken van onderzoek naar de toereikendheid van deze wetgeving of van de wijze waarop de toezichthouders deze wetgeving uitvoeren of hebben uitgevoerd (24456);

Wijziging van de Ontgrondingenwet (verbreding heffingsdoelinden) (25804);

Arbeidsomstandighedenwet 1998 (25879);

Regels met betrekking tot de vervanging van verwijzingen in